

A GYULAFEHÉRVÁRI FŐEGYHÁZMEGYE, MINT A ROMÁN KULTUSZSZABÁLYOZÁS TÁRGYA

SCHANDA BALÁZS
tanszékvezető egyetemi docens (PPKE JÁK)

Az erdélyi – 1929 óta gyulafehérvári – egyházmegye, 1991 óta főegyházmegye a huszadik században a Szent István által alapított egyházmegyék közül talán a legszélsőségesebb körülményeknek volt kitéve. Tanácskozásunk, mellyel a főegyházmegye Millenniumát köszöntjük, főhajtás is Erdély római katolikus hívei – és mindenekelőtt Isten szolgája, Márton Áron püspök – helytállása előtt. A jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy áttekintést adjon a román állam által adott állami egyházi keretről, röviden bemutatva, hogy milyen jogi feltételek között működhetett az Erdélyi, majd a Gyulafehérvári Egyházmegye illetve Főegyházmegye az impériumváltás óta.

I. Az impériumváltás után

A gyulafehérvári román nemzetgyűlés nyilatkozata 1918. december 1-jén az állam összes felekezeti számára egyenlő jogot és teljes autonóm felekezeti szabadságot ígért.

Románia 1923-ban kiadott alkotmánya az ortodoxia uralkodó jellegét rögzíti – a vallásszabadság elismerése mellett. Több mint jelképes különbség, hogy a román egyházak – az ortodox egyház mellett a görög katolikus egyház is – privilegizált helyzetbe kerültek a szenátusi helyek elosztásánál. Az új román állami egyházjog megalkotása nagy kihívást jelentett. Egyrészt eltérő történelmi régiók számára kellett egységes jogot alkotni, Erdély valósága lényegesen különbözött a Regátétól. A más tekintetben vonzó francia példa a kultuszszabályozásnál kevésbé játszhatott szerepet.

A kultusz törvény előkészítésével párhuzamosan Románia és a Szentszék között is tárgyalások folynak, melyek eredménye több vonatkozásban egyedülálló: a Szentszék először köt konkordátumot ortodox többségű állammal – olyan országgal, ahol a katolikusok (több szempontból is) kisebbséget alkotnak. Sok tényező között talán leginkább a görög katolikus egyház helyzetének megerősítésének szándéka vezethette a Szentszékét az 1927. május 10-én aláírt konkordátum megkötésében. A konkordátum

ratifikálása két évet váratott magára.¹ Időközben, 1928-ban elfogadásra kerül a kultusztörvény, mely 7. cikkében kifejezett utalást tesz a katolikus vallás és az állam közötti kapcsolatokat rendező nemzetközi megállapodásra. A többi felekezetet a román nemzeti szuverenitás tárgya. Az ortodoxia helyzetét külön törvény rendezi, míg a többi elismert kultusz közül kiemelkedik a görög-katolikus, melyet szintén „román” kultusznak nevez a törvény (21. cikk, a) pont). A felekezetek elismerését a kultuszminisztérium végzi, az elismerés a kultusz tartalmi vizsgálatát feltételezi. Az el nem ismert kultuszok vallási egyesületként működhetnek. A vallási vezetőknek esküt kell tenniük az alkotmány és a törvények tiszteletére, valamint arra, hogy tevékenységük nem irányul a közrend és a román állam egysége ellen.

Ami Erdély katolikusait illeti, az 1928-as kultusztörvény csak másodlagos jogforrás – első helyen a konkordátum rendelkezéseit kell figyelembe venni. Ami az egyházmegye helyzetét illeti, szembeötlő, hogy a konkordátum alapján ősi neve helyébe a székhely kerül – ez nem csak az egyetemes kánonjog érvényesítésének jele. A Gyulafehérvári Egyházmegye a létrejövő Bukaresti Érsekség szuffragánusa lesz. A partiumi egyházmegyék (Nagyvárad és Szatmárnémeti) egyesítésre kerülnek, a Csanádi neve Temesvárra változik, és általánosságban elmondható, hogy a görög katolikus egyház helyzete megerősödik. A konkordátummal kapcsolatos kérdéseknek, a rítusközi vitáknak, illetve valláspolitikai küzdelmeknek bőséges irodalma van.² Összességében megállapítható, hogy – a több szempontból az erdélyi római katolicizmus számára megaláozónak tűnő elemei ellenére – a konkordátum biztosította azt, hogy az adott kor lehetőségeinek keretei között a Gyulafehérvári Egyházmegye szabadon működhessen. Szabadsága, jogi helyzetének védettsége mindenképpen erősebb volt, mint ami a kultusztörvény lehetővé tett volna.

II. Kommunista korszak

1948. április 17-én Románia kommunista alkotmányt fogad el. A konkordátumot felmondják – az akkori magyar követ jelentése szerint: „A román sajtó aláhúzza a szabad és független katolikus egyház megteremtésének jelentőségét és megállapítja, hogy a görög és római katolikus hívek örömmel értesültek a konkordátum felbontásáról, amely megszabadítja őket a háborús uszító Vatikán befolyásától.”³

A katolikus egyházra ettől fogva az új (1948. aug. 4.) kultusztörvény vonatkozna. A törvény azonban olyan szervezeti struktúrát követel meg a kultuszoktól, ami a Katolikus Egyház egyetemes egyházjogának rendelkezéseivel nem egyeztethető össze, mivel előírja, hogy a Romániában elismert kultuszok fölött külföldről nem gyakorolhatnak joghatóságot (41. cikk). A vallási vezetők állami elismerésre szorulnak, és es-

¹ AAS 21 (1929) 441–456.

² PL. GYÁRFÁS ELEMÉR: A konkordátum és az erdélyi katolikusok. In *Magyar Kisebbség*, 1929. 12. sz. 445–470; JAKABFFY ELEMÉR: A konkordátum. In *Magyar Kisebbség*, 1929. 12. sz. 441–444; MARTON JÓZSEF – JAKABFFY TAMÁS: *Az erdélyi katolicizmus századai*. Kolozsvár: Glória, 1999.

³ Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 518/pol/res. tisztaát. Közli: www.adatbank.transindex.ro/VFalcimek/dokumentumok1948.pdf (2009. július 9.)

küt kell tenniük a nép és a népköztársaság iránt hűségre, a törvények tiszteletére, és arra, hogy se ő, se alárendeltjei nem bocsátkoznak közrend elleni tevékenységbe (sajátos, amikor egy ateista rendszer követel szabályos, az isteni nevet segítségül hívó esküt). Az új jogszabály szerint újra kell osztani a felekezetek területi beosztását, úgy, hogy átlagosan 750 ezer hívő jusson egy területi egységre. Ez a partiumi egyházmegeyék, illetve Temesvári Egyházmegeye elismerését eleve kizárta (a szintén létszámhatár alatt maradó Bukaresti Érsekség elismerésre került). Még súlyosabb probléma, hogy minden felekezetnek egy országos szervezettel kell rendelkeznie, státútumát pedig jóváhagyásra be kell nyújtania kultuszminiszterhez. Erre a jóváhagyást az állami szervek elutasítják, amit a görög katolikus egyház felszámolása követ. A latin püspökök ismételten kísérletet tesznek az egyház elismertetésére (leszögezve, hogy a római pápa az egyház feje), melyet letartóztatásuk követ – Márton Áron 1949. június 21-én esik fogságba. Így – bár a törvény kifejezetten utal a katolikus egyházra azzal, hogy egy teológiai felsőoktatási intézmény működtetését engedélyezi – az egyház, és ezzel a Gyulafehérvári Egyházmegeye jogon kívüli helyzetbe kerül. A kommunista Romániában az egyházak jogon kívüliségnek sajátos fokozatai alakulna ki. Nyilvánvalóan a görög katolikus egyház helyzete a legkritikusabb. Ehhez képest a nagyváradi, a szatmárnémeti és a temesvári egyházmegeyék főesperességeként valamilyen elismerést mégis élveznek, ha a rendes egyházkormányzat 1990-ig szünetel is. Bár teljes mértékben rendezett státusszal a Gyulafehérvári Egyházmegeye sem rendelkezik – és a törvényes egyházkormányzat hosszú ideig akadályoztatást szenved – mégis megtúrtságnek ez egy erősebb pozíciója. Közben a részegyházak kánoni helyzete nem változik, illetve a változások önálló létüket megerősítik. Így a konkordátummal kettős székhellyel egyesített, a második bécsi döntés után, 1941. június 28-án ismét szétválasztott Nagyváradi és Szatmárnémeti Egyházmegeyék 1948. április 9-én ismét egyesíti a Szentszék, ennek végrehajtása azonban már elmarad, és 1983. május 31-én Gyulafehérváron kihirdetik a Szentszék 1982. október 18-án kelt azon rendelkezését, mely az egyházmegeyék egyesítését ismét megszünteti. Azaz a Szentszék sem az állami jogkorlátozást nem ismerte el, sem az állami fél által felmondott konkordátumban foglaltakhoz nem tartotta magát egyoldalú elkötelezettséggel. Ha egy pillantást vetünk azon felekezetekre, melyek az állami elismerést elnyerték, így a reformátusok, evangélikusok, unitáriusok helyzetére, azt látjuk, hogy az elismerés az egyházi élet teljes állami ellenőrzését jelentette. Hogyan maradhatott meg az állami jogon kívüli helyzetében, egyházzogilag a rendkívüli körülmények között is rendezetten működve Gyulafehérvár? Talán önmagában csodáról van szó, mely Márton Áron karizmájában rejlik. Talán a Szentszék nemzetközi súlya a hidegháború legsötétebb óráiban is a nemzetközi figyelem által némi védettséget adott, és a megfelelő pillanatban megfelelő módon gondoskodott Márton Áron utódjáról a száz éve született Jakab Antal személyében. Talán a kipróbált kánoni jogrend adta lehetőségek körütekintő és bölcs alkalmazását látjuk – akadályoztatott ordináriusok során át, vértanúk sorát és egy hitvalló népet.

III. 1989 után

1989 decembere után az átfogó kultuszszabályozás 17 évet váratott magára. A vallásszabadság meghozta a Görög Katolikus Egyház, illetve általában a Katolikus Egyház

jogi helyzetének rendezését, a részletek megoldása – különösen a tulajdoni kérdéseké – azonban fölültöbb nehézkeseen és küzdelmesen alakult. A fordulat óta eltelt idő nem mondható rendkívülinek. Csehországban is több mint tíz évvel a bársonyos forradalom után született meg az új törvény a vallásszabadságról, Szerbiában és Szlovéniában pedig szintén 2006-ban fogadták el a hasonló tárgyú törvényeket.

Az új kultusztörvényt végül 2006. december 7-én fogadta el a képviselőház, 2006. december 27-én írta alá az államelnök és 2007. január 8-án tette közzé a hivatalos közlöny.⁴ Ezzel végképp hatályát veszítette a hírhedt – bár a kommunista rendszer bukása nyomán több ponton módosult – 1948 augusztusában életbe lépett szabályozás.

1. Vallásszabadság

Az új törvény kiindulópontja a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságának elismerésre és biztosítása – összhangban azokkal a nemzetközi szerződésekkel, melyekhez Románia csatlakozott. A vallásszabadság tartalmát ezen egyezmények (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Európai Emberi jogi Egyezmény) megfogalmazásához hasonló fordulattal rögzíti a törvény 2. szakasza – hozzátéve az egyezményekből ismert korlátozó klauzulát. A törvény ezután több ponton, így az elismert kultuszok és a kultuszegyesületek tevékenysége vonatkozásában is megismétli, hogy működésüknek tiszteletben kell tartania az Alkotmányt és az ország törvényeit, és nem veszélyeztethetik a közbiztonságot, a közrendet, a közegészséget és a közérkölcst, valamint mások alapvető jogait és szabadságát [5. cikk, (4) bekezdés].

A törvény rögzíti a szülők, illetve törvényes gyámok kizárólagos jogát is arra, hogy kiskorú gyermekeik vallási neveléséről meggyőződésüknek megfelelően döntsenek. Vallási kérdésekben, két lépésben válik nagykorúvá a polgár: 14 éves kora után csak beleegyezésével változtatható meg vallása, míg 16 éves kora után önállóan dönthet e kérdésekben (3. cikk). Az állami nevelőintézetekben elhelyezett gyerekek vallási nevelése vallási hovatartozásuk szerint történik. Külön normák vonatkoznak a többi nevelőintézetben elhelyezett azon gyermekekre – a fenntartótól függetlenül – akiknek nincs, vagy nem ismert a vallása (36. cikk).

A vallási meggyőződésre vonatkozó adatokat csak a törvényben előírt országos népszámláláskor kell megadni, egyébként csak az érintett kifejezett hozzájárulásával kezelhetők [5. cikk (5) bekezdés].

A törvény kimondja, hogy a vallásközi kapcsolatok a párbeszéd és a kölcsönös tisztelet alapján bontakoznak ki [13. cikk (1) bekezdés]. A vallás – törvényeknek megfelelő – szabad gyakorlásának akadályozása büntetendő [13. cikk (3) bekezdés]. A törvény szerint Romániában tilos a vallásgyalázás és a vallási viszály szítása bármilyen

⁴ Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor. Közzétéve: Monitorul Oficial Partea I, nr. 11/8. 01. 2007. A jogszabály a Monitorul Oficial magyar nyelvű kivonatos fordításában, Románia Hivatalos Közlönyének 16/2007. számában „Törvény a vallásszabadságról és az egyházak általános rendjéről” címmel jelent meg, 2007. március 5-én. Bár a Közlöny – kivételesen – a mai magyarországi terminológiát követi, írásomban az erdélyi magyar köznyelvben az 1920-as évektől meghonosodott „kultusztörvény” fogalmat használom.

módon vagy eszközzel történjen ez, valamint tilos a vallási jelképek nyilvános megsértése [13. cikk (2) bekezdés].⁵

Történelmi okokból – különösen a Katolikus Egyház nemzetetek feletti szervezete miatt – is hangsúlyos, hogy a törvény elismeri az egyének és a vallási közösségek azon jogát, hogy más személyekkel és csoportokkal nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt kapcsolatokat ápoljanak (4. cikk).

A vallás szabad gyakorlásának joga sem egyénként, sem közösségként nem kötődik jogi formához: az el nem ismert vallási közösségek is szabadon gyakorolhatják vallásukat.

2. Az elismert kultuszok

A törvény a vallási csoportok számára három különböző jogi kategóriát különböztet meg: jogi személyiséggel rendelkező vallási kultuszokat és vallási egyesületeket, valamint vallási csoportokat ismer.

A vallási csoportok nem rendelkeznek jogi személyiséggel. A vallási egyesületek magánjogi személyiséggel rendelkeznek, míg az elismert kultuszok közjogi jogi személyiséggel [6. és 8. cikk].

A törvény szerint a román állam elismeri a kultuszok a lelki, oktatási, szociális-karitatív, kulturális szerepét és hozzájárulásukat a társadalmi béke megteremtéséhez. Név szerint említi a törvény a Román Ortodox Egyházat, azonban kimaradt a törvényből az a sokat vitatott elem, mely államegyházként vagy legalább nemzeti egyházként ismerete volna el az ortodoxiát.⁶ A végleges megfogalmazásban az Ortodox Egyház és többi elismert kultusz egymás mellé került és a törvény együtt utal történelmi és társadalmi szerepükre [7. cikk (2) bekezdés]. A törvény kifejezetten rögzíti, hogy Romániában nincs államvallás; az állam semleges mind a vallási hit, mind az ateista ideológia irányában [9. cikk (1) bekezdés]. A kultuszok egyenjogúak a törvény és a hatóságok előtt. Az állam, illetve szervei nem privilegizálhatnak egyetlen felekezeteket sem. Az állam semlegessége azonban nem zárja ki a közös érdekeken alapuló együttműködést, és az állam támogatja is a kultuszok működését [8. cikk (3) bekezdés]. A Romániában elismert kultuszok külföldön végzett lelki-kulturális és szociális tevékenysége számára is támogatást ígér a törvény [8. cikk (4) bekezdés], ami nem csak a szomszédos országokban működő egyházrészek – így a besszarábiai román ortodox egyház vagy a Magyarországi Román Ortodox Egyházmege – számára lehet jelentős, hanem a Nyugat- és Dél-Európában az elmúlt években millióra duzzadt román vendégmunkás-közösségek számára is.⁷ A törvény keretei között megállapodások is létrejöhetnek az államhatalom és egyes elismert kultuszok között [9. cikk (5) bekezdés].

⁵ Azt, hogy a kultuszok közötti kapcsolatban a gyűlöletkeltés minden formája tilos, maga az alkotmány rögzíti [29. cikk (4)].

⁶ Románia 1923-ban és 1938-ban elfogadott alkotmányai uralkodó, illetve nemzeti egyházként határozták meg az Ortodox Egyházat. Az 1928. évi kultusztörvény az Ortodox Egyház kiemelt státusza mellett nemzeti egyházként ismerte el a Görög Katolikus Egyházat.

⁷ Az Alkotmány 7. Cikke szerint az állam támogatja a külföldön élő románok – többek között – vallási önazonosságának megőrzését, fejlesztését és kifejezésre juttatását, összhangban azon állam törvényeivel, melynek polgárai.

Az elismert kultuszok közhasznú jogi személyek. Az Alkotmány és a kultusztörvény előírásai szerint, autonóm módon működnek, ahogy azt a tagjaikra vonatkozó saját státútumaik vagy kánoni törvényeik előírják [8. cikk (1) bekezdés]. A kultuszoknál érvényesülnie kell a névkizárolagosság elvének [8. cikk (4) bekezdés].

Minden kultusznak rendelkeznie kell egy országos szintű kormányzati és képviselői szervvel [14. cikk (1) bekezdés]. Belső szervezeti egységek – akár rendelkeznek jogi személyiséggel, akár nem – a belső egyházi szabályok szerint jönnek létre, de létesítésüket be kell jelenteni az illetékes minisztériumban. A jogi személyek bélyegzőjének tartalmaznia kell azt a megnevezést, mellyel az adott kultusz a nyilvántartásban szerepel (15. cikk).

A kultuszok elismerése a kormányzat hatáskörébe tartozik, melyet a szakminiszter (kulturális és kultuszügyi miniszter) javaslatára tesz meg. Az elismerés feltétele, hogy a vallási egyesület tevékenysége és tagjainak száma biztosítékot nyújtson tartósságára és stabilitására⁸ és a közhasznú jellegére [17. cikk (1) bekezdés]. A státútumot és a kánonjogi törvényt a már jelzett korlátozó klauzula szerint jóváhagyás tárgya: a jóváhagyás csak akkor történhet meg, ha ezek összhangban állnak a közrend, a közbiztonság, a közegészség és közérkölcös követelményeivel, valamint az alapvető emberi jogokkal és szabadságokkal [17. cikk (2) bekezdés].

Kultuszkénti elismerésért vallási egyesület folyamodhat, a következők feltételekkel:

- igazolja, hogy megszakítás nélkül, legalább 12 éve Románia területén jogilag rendezett módon működik,
- bemutatja legalább a legutóbbi népszámlálás szerinti össznépesség egy ezrelékének (több mint húszezer fő) belépési nyilatkozatát,
- bemutatja a hitvallást, a szervezeti és működési szabályzatot, mely tartalmazza a kultusz megnevezését, központi és helyi szervezetét, vezetési, igazgatási és ellenőrzési rendjét, eszközeinek használati rendjét, a személyzetére vonatkozó szabályokat, valamint a kultusz sajátosságaira vonatkozó előírásokat (18. cikk).

A dokumentáció benyújtásától számított 60 napon belül a szakminisztérium a kormány számára véleményt nyilvánít az elismerési feltételekről, ez azonban a kormányát nem köti. A kormány az elismerésről újabb 60 napon belül, indokolással ellátott határozattal dönt, amit a hivatalos közlönyben közzétesznek – az elismert kultuszok jogai a felekezeten e határozat hatálybalépésének időpontjától kezdve illetik meg. Elutasítás esetén az egyesület csak abban az esetben folyamodhat újra elismerésért, ha igazolja, hogy a korábbi elutasítás oka megszűnt (20. cikk).

A státútumok későbbi módosítását az illetékes minisztériumnak kell bejelenteni.

A kormány a szakminisztérium javaslatára határozattal visszavonhatja egy kultusz elismertségét, amennyiben tevékenysége súlyosan veszélyezteti a közbiztonságot, a közrendet, a közegészséget, a közérkölcösöt vagy az alapvető emberi jogokat és szabadságokat (21. cikk).

⁸ A megfogalmazás némileg a Weimari Birodalmi Alkotmány ma is hatályban lévő 137. cikkének 5. bekezdésére emlékeztet.

A törvény hatálybalépésekor 18 elismert kultusz működött Romániában – ezek felsorolását a törvény melléklete tartalmazza.⁹ A törvény hatályba lépésétől számított 12 hónapon belül az érintett kultuszoknak is be kell mutatniuk statútumaikat és kánoni szabályait a Kultuszminisztériumban, elismertetés végett. Azaz minden vallási közösségnek újra kell magát regisztráltatnia, és a kormány határozatban dönt e kérdésben (49. cikk.).

3. *A kultuszok működése*

3.1. JOGI KÉRDÉSEK

A kultuszok személyzetüket maguk választják ki, nevezik ki, alkalmazzák és hívják vissza, saját szabályaik alapján. Az egyházi alkalmazottak fölött a kultuszok fegyelmi jogkört gyakorolhatnak a belső szabályokban rögzített hitelvi és erkölcsi alapon.

A klerikusok a rájuk bízott titkot a belső egyházi törvények szerint védhetik, azaz a törvény védi a gyónási titkot. A jogosulatlan papi tevékenységet a törvény büntetni rendeli (23. cikk). A klerikusok és szerzetesek mentesek a katonai szolgálat alól (25. cikk). A kultuszok belső rendjük fenntartására szabályzataik szerint állíthatnak fel bírói szerveket. Ezek a kánoni törvényekben szabályozott szankciókat alkalmazhatják, működésük azonban független az állami igazságszolgáltatástól (26. cikk).

A törvény elismeri az elismert kultuszok szabad nyelvhasználatát,¹⁰ azonban könyvelésüket román nyelven kell végezniük, és az állami szervekkel való kapcsolat nyelve is a román (16. cikk).

3.2. GAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A kultuszok tulajdonnal rendelkezhetnek. E javak között sajátos védelmet élveznek a szent dolgok, melyeket közvetlenül és kizárólagosan kultuszcélokra használnak a belső egyházi törvények és a hagyományok szerint. Ezek lefoglalhatatlanok és elbirtokolhatatlanok, és csak a kultusz által meghatározott szabályok szerint idegeníthetők el. 1940 és 1989 között az állam által törvénytelenül elkobzott szent dolgokat vissza kell szolgáltatni (27. cikk).

A kultuszok helyi szervei önállóan, vagy más kultuszokkal közösen temetőket tarthatnak fenn, tagjaik számára. Ezeket maguk szabályozzák és igazgatják. A történelmi temetők felekezeti jellegét a törvény védi. Ha egy településen csak felekezeti temető van, akkor a más vallásúak – saját szertartásuk szerint – oda temetkezhetnek, azonban e befogadási kötelezettség nem vonatkozik az izraelita és a muzulmán kultusz

⁹ Román Ortodox Egyház, Temesvári Szerb Ortodox Püspökség, Római Katolikus Egyház, Görög Katolikus Egyház, Örmény Érsekség, Romániai Óhitű Orosz Keresztény Egyház, Romániai Református Egyház, Romániai Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház, Romániai Lutheránus Evangélikus Egyház, Erdélyi Unitárius Egyház, Baptista Keresztények Egyházainak Szövetsége, Romániai Evangéliumi Keresztény Egyházak Szövetsége, Romániai Evangéliumi Egyház, Pünkösdi Szövetség, Romániai Heted Napi Adventista Egyház, Romániai Zsidó Hitközségek Szövetsége, Muzulmán Kultusz, Jehova Tanúinak Szervezete.

¹⁰ Az alkotmány 6. cikke védi a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jogát arra, hogy – többek között – vallási önazonosságukat megőrizzék, fejlesszék és kifejezésre juttassák.

temetőire. A felekezeti temetők fenntartásának joga nem érinti a helyhatóságok azon kötelezettségét, hogy ha szükséges, köztemetőt létesítsenek, melyekben felekezeti parcellák lehetnek (28. cikk).

A kultuszok kizárólagos joga a kultuszcselekményekhez szükséges tárgyak (kegytárgyak) gyártása és eladása. Az elismert kultuszok tevékenységük során szerzői jogdíj nélkül használhatnak zenei műveket (29. cikk).

A kultuszok külföldön lévő egyházi javai, akár román állami, akár romániai kultusz tulajdonában vannak, kétoldalú egyezmény tárgyai lehetnek, azaz az állam felléphet az érintett egyház érdekében (30. cikk).

A bármely forrásból (hozzájárulásokból, adományokból, örökségből) származó egyházi javak, illetve a kultuszok jogos tulajdonát képező javak utólag nem igényelhetők vissza – azaz az adományozó nem léphet fel utóbbi igényekkel a megajándékozott egyház ellen. Azon személyek, akik egy kultuszt elhagynak, nem léphetnek fel a kultusz javai iránt semmiféle igényekkel. A belső egyházi vagyoni jogi viták egyezséggel rendezendők, s ha ez nem vezet eredményre, a mindenkire kötelező jog alkalmazandó. Arra az esetre, ha a kultusz ekkénti jogállása a jelen törvény alapján megszűnik, a javak rendeltetéséről a státútum rendelkezik (31. cikk).

Tekintettel arra, hogy az egyházi vagyoni restitúciójáról egy 2002-ben született külön törvény rendelkezik, e kérdésre a törvény nem tér ki.

A kultuszok fenntartásuk és tevékenységük kibontakoztatásának költségeit elsősorban saját bevételeikből fedezik, amit önállóan igazgatnak, státútumuk szerint. A kultuszok híveiktől hozzájárulást gyűjthetnek működési céljaira, azonban senki sem kötelezhető igazgatási vagy más jogi úton valamely kultusz támogatására. Az állam azonban különböző jogcímenek támogatja a kultuszokat, főszabályként az állampolgárok felekezeti arányainak megfelelően, ám bizonyos esetekben eltérhet ezektől az arányoktól, a tényleges szükségletek figyelembevételével. Így a román állam a hívek arányai, illetve a tényleges szükségletek szerint támogatja az elismert kultuszok klerikusi és világi alkalmazottainak fizetését. A kultuszok alkalmazottaik társadalombiztosítását integrálhatják az állami társadalombiztosítás rendszerébe, de önálló nyugdíjbiztosítót is létesíthetnek, külön előírások szerint (24. cikk). Az elismert kultuszoknak az állam anyagi támogatást nyújt felújítási és építési tevékenységéhez, a legutóbbi népszámlálás felekezeti arányaihoz igazodva. Az állam a kultuszok szociális szerepvállalását is támogatja (10. cikk). Az állami támogatás részben pénzügyi kedvezmények nyújtását jelenti, amit törvény szabályoz (11. cikk). Az államtól, vagy a helyi önkormányzati költségvetésből kapott pénzügyi keretek felhasználását az illetékes hatóságok ellenőrzik (12. cikk). A hatóságok mindenki számára biztosítják a jogot, hogy kívánsága szerint, saját vallási meggyőződésének megfelelő vallási gondozásban részesüljön.

3.3. A KULTUSZOK ÁLTAL SZERVEZETT OKTATÁS

Az állami oktatásban a vallásoktatás joga az elismert kultuszokat megilleti. Az állami iskolában működő hitoktatókat az érintett kultusszal egyetértésben nevezik ki, és amennyiben az adott kultusz tanításától vagy erkölcsétől súlyosan eltér, a kultusz visszavonhatja a hozzájárulást. Amennyiben az iskola a tanulók egy csoportja számára nem tud felekezetüknek megfelelő hitoktatót biztosítani, elfogadhatja az adott kultusz igazolását arról, hogy a tanuló hitoktatásban részesül (32. cikk).

A kultuszoknak joguk van arra, hogy a személyzetük és hitoktatóik képzésére oktatási intézményeket létesítsenek, és ezeket igazgassák (33. cikk).

A kultuszok maguk dolgozzák ki hitoktatási és pedagógiai programjukat, melyről tájékoztatják a Kultúra- és Kultuszügyi Minisztériumot, míg az Oktatási és Képzési Minisztérium a programot jóváhagyja. A felsőoktatásban az intézmény maga dolgozza ki – az adott kultusszal egyetértésben – az oktatás programját, melyet az egyetemi szenátus hagy jóvá (34. cikk).

Az állami egyetemekre integrált teológiai képzést az állam elismeri, az érintett kultuszokkal kötött eseti megállapodásoknak megfelelően. Az egyházi fenntartásban működő teológiai felsőoktatás személyzete az adott kultusz alkalmazásában áll, saját szabályai alapján (35. cikk). Fizetésüket is a fenntartótól kapják, de a minisztérium a felekezeti arányokhoz igazodva hozzájárulhat ehhez. A külföldön szerzett teológiai diplomák és fokozatok elismerése külön törvény szerint történik.

Az elismert kultuszoknak joga van arra, hogy a törvényi előírásoknak megfelelően bármilyen szintű és jellegű oktatási tevékenységet folytassanak; a végzettségeket az állam elismeri. Az állam – törvényi szabályok szerint – költségvetési támogatást ígér a felekezeti oktatás számára. Az egyházi oktatási intézmények szervezeti és működési autonómiát élveznek, az egyházi szabályok és kánonok szerint működnek, igazodva az országos oktatási rendszerhez. A felekezeti iskolák vallásra és felekezetre való tekintet nélkül vehetnek fel diákokat, azonban biztosítaniuk kell a diákok felekezetének megfelelő vallásoktatást (39. cikk).

3.4. VALLÁSI EGYESÜLETEK

A közösségi vallásgyakorlás másik lehetséges formája a vallási egyesület, melynek létrehozásához 300, azonos hitelveket valló, országban lakóhellyel rendelkező román állampolgár szükséges. A kétszintű jogállás ezen szabályozásával a román törvényhozó a közelmúlt osztrák¹¹, illetve cseh¹² szabályozását követte, ahol a román törvényhez hasonlóan 300 fő szükséges a vallási közösségek ekkénti elismeréséhez, majd a közösség bizonyos idő után, ha a már a népesség hasonlóan kimutatható hányadát maga mögött tudhatja, léphet „feljebb”, a vallási közösségek kiemelt és támogatott körébe. A vallási egyesületek jogi személyiséget nyernek azzal, hogy a székhelyük szerinti bíróságon nyilvántartásba vetetik magukat ekként (40. cikk).

A nyilvántartásba vételhez a meghatalmazottnak a következő dokumentumokat kell bemutatnia:

- egy hiteles létesítő okiratot, melyben a vallási egyesület megnevezése nem lehet azonos vagy hasonló elismert kultusz vagy más elismert vallási egyesület megnevezéséhez, az alapítók adatai, a székhely, a meghatározott minimális induló vagyron és az első vezető szerv,
- az elismert kultuszokhoz hasonlóan a hitvallást, a szervezeti és működési szabályzatot, mely tartalmazza a kultusz megnevezését, központi és helyi szervezetét, vezetését,

¹¹ Az 1998-ban elfogadott törvényhez: KALB HERBERT – POTZ RICHARD – SCHINKELE BRIGITTE: *Religionsgemeinschaftsrecht. Anerkennung und Eintragung*, Wien, 1998.

¹² Tretera, Jiří Rajmund, *State and Church in the Czech Republic*. In ROBBERS GERHARD (szerk.): *State and Church in the European Union*. Baden-Baden, 2005, 35., 46.

igazgatási és ellenőrzési rendjét, eszközeinek használati rendjét, a személyzetére vonatkozó szabályokat, valamint a kultusz sajátosságaira vonatkozó előírásokat,

- a székhelyet és az induló vagyont igazoló dokumentumokat,
- a Kultuszminisztérium tájékoztató jellegű véleményét,
- az Igazságügyi Minisztériumtól beszerzett igazolást, hogy a névválasztás nem sérti a névkizárólagosság elvét (41. cikk).

A bejegyzésre a törvény rövid határidőt szab meg és rögzíti, hogy a bejegyzésről hivatalból értesítést kap a helyi adóhatóság. A vallási egyesületek belső szervezetei is jogi személyiséget nyerhetnek, belső szabályaik alapján – ezeket szintén a bíróságon be kell jegyeztetni (43. cikk). Ezen egyesületek is bizonyos gazdasági kedvezményeket élveznek, amit külön jogszabályok határoznak meg (44. cikk). A vallási egyesület megszűnéséről abban az esetben rendelkezik az illetékes szerv, ha tevékenysége a közbiztonságot, a közrendet, a közegészséget, a közérkölcst, vagy az alapvető emberi jogokat és szabadságokat súlyosan sérti, vagy más célt követ, mint amire létrejött (45. cikk).

Azokat a már létező egyesületeket, melyek vallási céllal vagy tevékenységgel működnek, az új szabályok alapján át kell minősíteni vallási egyesületté (47. cikk). Vítás esetekben a szakminisztérium képviselőjét is idézni kell (48. cikk).

IV. Összefoglalás

Romániában a vallásügy átfogó szabályozására legutóbb 1928-ban került sor. A kommunista hatalomátvétel nyomán a vallásügyi kérdéseket rendre rendeleti szinten szabályozták, és a vallásszabadságot korlátozó szabályok korrekciója is gyakran rendeleti szinten történt meg a rendszer bukása után.¹³

A törvény megszületését 16 éves előkészítő munka előzte meg; végül a javaslatot a Görög Katolikus Egyház kivételével valamennyi elismert kultusz aláírta.¹⁴ A törvény ígéretet tesz arra, hogy a kultusz törvény módosítására vagy kiegészítésére csak az elismert kultuszokkal történő előzetes egyeztetés nyomán, átlátható eljárásban kerül sor (50. cikk). A kultuszok képviselőinek joguk van arra, hogy meghívást nyerjenek azokra a parlamenti és bizottsági vitákra, amikor a jogalkotás tárgya a vallási életet, a kultuszok tevékenységét, az oktatást és a felekezeti oktatást, a szociális ellátást és a kultuszok nemzeti kulturális örökségét érinti.

Míg a rendszerváltozás folyamatában általában liberálisabb törvények születtek (Lengyelország, 1989, Magyarország, 1990), a későbbi törvények – részben a liberálisabb szabályozást követő országok „elrettető” példájára hivatkozva – korlátozóbbak, így a 2002-ben született cseh törvény.

Európai összehasonlításban, Romániában igen erős a vallásosság,¹⁵ az egyházak – a többségi népesség számára az Ortodox Egyház, az erdélyi magyarság részére a tör-

¹³ Így a Görög Katolikus Egyház elismerése az 1989. decemberi változások után.

¹⁴ A görög katolikusok elkobzott javainak és temetőinek helyzete rendezetlen maradt.

¹⁵ A 2002-ben végzett népszámláláson 8 524 fő vallotta magát ateistának, míg a népesség 86,8%-a (a román nemzetiségű népesség 94,1%-a) magát ortodoxnak vallotta. KÖBER W. BERTHOLD: Das Recht der

ténelmi magyar felekezetek – társadalmi presztízse igen magas. Az új román törvény egyszerre kívánt megfelelni a történelmi hagyományoknak és társadalmi igényeknek, valamint az emberi jogi elvárásoknak,¹⁶ ugyanakkor számot vetett azokkal az új kihívásokkal is, melyek biztonságot és a társadalom békéjét – vallási szempontból is – hangsúlyosabbá teszik.

Religionsgemeinschaften in Rumänien = LIENEMANN WOLFGANG – REUTER HANS-RICHARD (szerk.): *Das Recht der Religionsgemeinschaften in Mittel-, Ost- und Südosteuropa*. Nomos, Baden-Baden, 2005, 355., 363. Szociológiai felmérések nem csak az ateisták nemzetközi összehasonlításban sajátosan kimutathatatlan arányát jelzik, mind a felekezeti hovatartozás arányát, mind a vallásosságot tekintve – Lengyelország után – a második legvallásosabb közép-kelet-európai országnak mutatják Romániát vö. TOMKA MIKLÓS – ZULEHNER PAUL M.: *Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*. Ostfildern, Schwabenverlag, 1999, 43–45.

¹⁶ A törvény elkészítése során és elfogadása nyomán is számos emberi jogi szervezet megfogalmazta aggályait, elsősorban a vallási közösségek regisztrációjának nehézsége miatt, illetve azért, mert a vallás-nyilvánosság tilalmát a szólásszabadság, illetve a vallásszabadság aránytalan korlátozásának tekintik. (Pl. előzetesen: Forum 18 (http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=669), Velence Bizottság 354/2005. számú véleménye ([http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL\(2005\)078-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL(2005)078-e.asp)), a törvény elfogadása után: Institute on Religion and Public Policy (www.religionandpolicy.org))

